FÓRUM A NAPLÓ irodalmi rovata

CSINSZKA:

Üzenet Júliának*
1930 június 15

Karcsú, erdődi szép tündérkisasszony,
halálraszánt, kivételes virág!
Gyermekek anyja, megalázott asszony!
Adott-e megnyugvást a másvilág?
Küldött-e álmot kilobbant szemedre,
takarót? — ha síri ágyad hideg.
Késett jóságtól, késett belátástól
fölenged végre agyonvert szíved?
Porrá hullott, csonttá aszott kezed
érzésben gyöngéden megcsókolom,
ha éjszakákon rámnéz bús szemed,
könnytől megszentelt testvéri jogon.
Csöndes testvérem, szent, halott rokon.
mi minden vár rám, magam sem tudom;
de emlékednek vallomást teszek,
szívemmel mindég melletted leszek.

Húszévesen szent elítéltek voltunk.
Választódtunk az önfeláldozáshoz,
selymesen szőke, hercegi hajam
illett a tied sötét bársonyához.
Naplót írtunk és húszévesek voltunk,
elégni vágyón fiatalok, szépek.
Elváltozó, pusztuló ifjúságunk
hamvát megőrzik a versek és képek.
Együtt jártunk harcok dúlt mezején,
átszúrt szívünktől lett véres a dolmány.
Nagy földrengésben vesztettük el őket,
s árván vergődtünk sorsunk tört hajóján.
Kértük a vihart, — zúzzon porrá minket!
Hívtuk a halált, — nem kellettünk néki!
Kifáradt a vész, — s a zöldellő hantok
parancsot küldtek: hősin tovább élni!

Szenvedő évek vertarany keresztjén
játszik a holdfény, s mártírglória
díszíti fejed, megalázott asszony,
hősi halált halt, árva Júlia.

Nyugtalan évek föltisztult ködén át
halott testvér, nyújtsd felém kezed,
elvérzett hősök csillagfényes útján
az útunk egy közös sírhoz vezet.

* Csinszka versei. Vészi József bevezető írásával. Márffy Ödön rajzával. (Ajánlása: „Meleg üdvözlettel, 1931. dec. Csinszka,")

ADY ÉS CSINSZKA

„Az a költő, kit ma ünnepelünk, már életében, közöttünk járva is legendás volt...

...Élete és halála úgy összecsendült, mint két verssor."

(Kosztolányi D.)

Lapunk több ízben megemlékezett Ady Endréről; legutóbb Dénes Zsófiának (mint Ady nevezte: „Zsuká"-nak) a szigligeti alkotóházban tartott, személyes emlékekkel átszőtt előadása kapcsán. S amikor halálának évfordulója alkalmából vázlatosan ismertetjük pár utolsó esztendejét. — meg kell idéznünk Csinszkát is, ezt a rendkívüli asszonyt, aki megértő társa volt a költőnek, és ritka hitvesi önfeláldozással ápolta gyorsan hanyatló férjét.

Levél Lutry-ből

Boncza Bertuka 1911 őszén írta első levelét a költőhöz, egy előkelő svájci nevelőintézetből, a Lausanne melletti Lutry-ből. A tizenhét éves leány rajongással fordul Ady felé, fényképet küld neki, és elvárja levelét. De csak hónapok múlva kapott választ. Bertukát az Ady-versek varázsolták el. Erre vallanak egy későbbi levelének sorai:

„Hozzád szólok — érted panaszkodom sorsomért — írja a leány. — Még egyszer és számtalanszor olvasom át levelét — hihető ez? Ön írta ezt, az én fenséges költőm, az én Ady Endrém?... És én májusban láthatnám Önt — akkor, mikor minden a legszebb — midőn minden virágzik — midőn minden pompázik — midőn minden él és boldog! — igaz ez?"

Bertuka 1912-ben hazajön a svájci nevelőintézetből Csucsára, a különcködő apjának, Boncza Miklósnak hegyoldalra épült várszerű kis kastélyába, amelyhez már csak park, gyümölcsös és kaszáló tartozott, szántóföld már nem.

Ady Endre 1914 tavaszán járt először Csucsán, s ezt megelőzőleg levelezett Boncza Bertával.

Sok életrajznál többet mond az a kitűnő irodalmi portré, amelyet első találkozásuk alkalmából rajzolt Bertuka Ady Endréről, még hozzá a kolozsvári mérnök-jegyeséhez írott levelében. Bizonyára a gyűrűs mátkafi sem olvasta szívesen a költő-vetélytársáról szóló alábbi jellemzést, amelyet Bertuka Csucsáról írt 1914 tavaszán:

„Múlt hét csütörtök estétől péntek estig vendégem volt: — 24 óráig drága, legféltettebb bátyám, Ady Endre. Hihetetlenül szép tavaszi, virágos, napsugaras volt a találkozásunk... Itthon egyszerű, szíves melegség, rokoni meghitt szavak, tisztaság és semmi könyv vagy kép, ami reklám ízűn kiabálja a tapsos nagy nevét.

...Végtelen fájó, hogy ennyi tiszta nemesség, érték képviselője ma már roncs, s komolyan nagy beteg. Folytonos láz, félóránként forróvá váló, jéghideg kezek, hörgő tudó, álmatlanság, s egy nagy-fokú neurasthenia fogja idő előtt elvinni ezt a testvéremet. És én nagyon féltem."

A költő hazatalál

Ady 1914 tavaszán kérte meg a leány kezét. Boncza Miklós hallani sem akart a házasságról. A házasságot sok huzavona előzte meg. Ady Lajostól, a költő tanár-öccsétől Vészi József országgyűlési képviselőig, a Pester Lloyd főszerkesztőjéig — aki baráti viszonyban volt Boncza Miklóssal — többen közvetítettek. Végül az apa engedett. Ezeket mondta Vészinek:

— „Mondd meg hát Ady Endrének, elveheti a leányomat. Szeretik egymást, legyenek egymásé. A beleegyezésemet nem adom, de nem vagyok akadály. És, ha az esküvő után egy esztendőre eljönnek hozzám és azt mondják, hogy nem bánták meg a házasságot, hogy boldogok, akkor talán utólagosan rájuk adom áldásomat."

A költő 1915. március 28-án kötött házasságot Boncza Bertával Budapesten. A jószívű barátnők elismerték, hogy Bertuka okos, eleven és szellemes, de hát „Ady Endre mellett nem tartották szépnek." Hatvany Lajos megbírálva külsejének minden fogyatékosságát, jellegzetességét — beleértve az akkor még szokatlan arc- és szájfestést is — így végzi a jellemzését:

„Mégis hogy-hogy-nem, az egész asszony a maga gyöngyöző nevetésével s nyugtalanító megjelenésével a kecsesség és a bűbáj hatását keltette."

A költő őszintén szerette, évődött vele, mint a gyermekkel. Erre vall, hogy Bertukát Csacsika-Csacsinszka szóból származtatott Csinszkának nevezi, s így szerepel Ady szerelmi lírájában is.

Az első imperialista háború nehéz éveiben Csinszka iránti szerelme és a vele való házassága hozott a költő számára megnyugvást, megbékélést. A hozzáírt csodálatos tisztaságú versek új szint jelentenek Ady világháborús költészetének komorságában, e enyhülést, csendes hazaérkezést fejeznek ki:

„...Küldöm a szivemet szivedre
Óráiban borzalomnak,
Hátha mégis odatalál,
Ahol egyetlen helyet kaphat,
Hol tán mégis pihenne."

Kialszik a fáklya

1918 októberében végigdübörgött a polgári demokratikus forradalom Pest utcáin. A Boncza Miklóstól örökölt Veres Pálné utcai házuk balkonjáról nézte végig az egész életében forradalmat váró költő a közeleső Platzkommando bevételét. Ágyban fekvő, súlyos beteg volt már ekkor, s életereje egyre jobban alláhanyatlott. 1919. január 11-én viszik be a Park-szanatóriumba; itt halt meg január 27-én, hétfőn reggel. Özvegy Ady Endréné így mondja el a költő szüleihez írott levelében: „...Én vasárnap este 9-ig nála voltam. Az utolsó erős, drága, ragaszkodó ölelése, csókja az enyém volt. Megérdemeltem és megőrzöm. A halál váratlanul jött. Álmában. Hétfőn reggel negyed 9-kor szívszélhűdés ölte meg. Haldoklása három, vagy négy percig tartott. Nem hívott, nem várt, nem emlegetett senkit."

Ady Endrét január 29-én temették el a Nemzeti Múzeum épületéből, a forradalmi nép hódoló részvételével, s a temetésről méltán írhatta Csinszka, hogy „fejedelmi volt, nagy és megérdemelt."

MARTON LÁSZLÓ

Koroda Miklós:

A költő és a permetezők

Ülök a szentgyörgyhegyi szőlők szívében, „*tükék*" között, cseresznyefa tövében; előttem nyújtózik a „magyar Tempe völgye", miként Jókai nevezte a Haláp, Csobánc, Gulács, Badacsony karjában szendergő tájat. Mögöttem a világhíres bazalt kőszákok s arra távolabb, a déli tetőről, ideint a Balaton. Nem láttam a „Helvéták óriási testű hegyeit": Svájc völgyeit. Lehet, hogy fenségesebb Tell Vilmos hazája, ám Batsányi János szülőföldjének meghitt s mégis szárnyaló szépségével aligha versenyezhet.

Szőlővirágzástól süretig dolgoztam új regényemen a Batsányi Termelőszövetkezet szőlőjében, egyik újdonsült tagjának vendéglátó présházában. Megteltem a szőlővirág szűzies, gyengéd illatával, — amely inkább ínyem rejtekén lopódzott belém, mint orromon át. Köszöntöttem a bimbózó leányokra emlékeztető, szemem láttán születő szőlőbogyókat, és örvendező szemmel simogattam a legényesen vállasodó olaszrizling s a menyecskésen gömbölyödő muskotály fürtöket, melyek már a must édességét ígérgették, mint asszony-szem tüzes-szárnyú pillangója az ölelést. Csodáltam a körtefáról a diófára szálldosó aranymálinkó párocska kecses röptét, meglestem madár csókjukat, hallgattam újjongó füttyüket, szerelmes krúgásukat.

Éltem, mint a szerencse fia a magyar Araráton, s míg ujjaim futkároztak az írógép billentyűin, füleltem a szőlő nevelőinek: a kötöző asszonyoknak, a permetező férfiaknak hol felcsattanó, hol dünnyögő hangját. A nagy eső után sürgetett a munka, — nem szűnhet a küzdelem a váltakozva támadó szőlő dézsmaszedők: a peronoszpóra és a liszharmat ellen. Mozgott a Hegy, — ha ilyenkor nem sarkantyúzza a permetezőgép az embert, üres marad süretkor a puttony.

Veszprém szövetkezeti megye, a forradalmár költő nevét viselő csoport már tíz esztendős, de a tavasszal növekedett ötszáz boldról ezerhatszázra, s ebből százhatvan a szentgyörgyhegyi, vulkán-tűzű, ódatermő bort szülő szőlő. A tapolcaiak és a Hegyen esztozó kisapátiak, jobbadán, túljutottak a belépni, vagy kivülmaradni, sorsfordító nagy paraszti kérdésén, ám az új tagok nemezen illeszkednek, sokan még nem találták meg igazi helyüket. Kerékkötője a gyorsabb haladásnak, hogy kevés a fiatal, a férfierőt elszívják a kőbányák, s az ajkai szénbányák, a szövetkezet fele öreg, csökkent munkaképességű, afféle nyugdíj várományos. Az ifjabbak, s főként az asszonyok, türelmetlenek, a legkisebb baj kedvüket szegi, keveslik az előleget, sokallják a munkát, kifogásolják a munkaegység számolást, elégedetlenek a vezetőséggel. Még nem forrt ki a szövetkezeti eszme mustja, a lelkesedés újborát felkavarja a kétkedés borseprője. Az asszonyok a leghangosabbak, ha valami nem megy simán, felzúdulnak, persze, inkább egymás közt, és nem a gyűléseken, — mindenért a vezetőket okolják. Múltkoriban, kötözéskor, a bigádvezetőjüket csipkedték: miért nincs velük? Jött volna a Hegyre! Miért nem engedi a feleségét közéjük? Lenézi őket, fejébe szállt a dicsőség?

Mindez megjordul a fejemben, amikor szófoszlányok érnek a fülemhez. Ketten kaptatnak, a közelemben, a meredek, köves hegyoldalon, hátukon permetező masina, balkezükkel hajtják a szivattyút, jobbjukban a sugárcső, a kutyafejes szóróból zúdul az életmentő permet levélre, fürtre, hajtásra. Nem látnak a cseresznyefa lombjaitól, akarva-akartalnul, ellesem szavukat:

— Meglásd, Sanyi, megnyugszanak, ha bevág az esztendő! — magyarázza az idősebbik, barázdált arcú, gyors beszédű férfi, bajuszára ráférne a permet: belepte az esztendők liszharmata. — Majd elhallgatnak zárszámadáskor!

— Ej, ezek az asszonyok! — elégedetlenkedik a fiatalabb, amolyan harmincas, megbecsült kor az „öregek csoportjában." — Csak kötöztek... meghagyták a hajtások tetejét...

— Hanem abban igazuk van — dobja hátra a szót az ifjabb, nyurga, megfontolt szavú, gyorskezű ember — azt elismerem, Imre bácsi, hogy a kapálásért keveset számítanak. A mi köves földünkön alig lehet egy nap egy munkaegységet szerezni. Ha nagyon gazos, annyit is bajos. A permetezés megjárja, két és fél egységre is felmehet egy nap...

— A permetelés szakmunka! — mondja Imre bácsi, s a kutyafejes szóróval a tükék szoknyája alá nyúl: fürödjék meg a levél fonákja is a bordói lé finom cseppjeiben.

— Ha így marad a szőlőnk, ha nincs nagyobb baj két hétig, ezer hektót szüretelünk! Akkor aztán elcsendesednek a kilépő-belépőjánosok, akiknek semmi sem elég.

— Az a baj, Imre bácsi, hogy néhányan csak úgy beléptek, nem ismerik a szőlőt, csak a bort innák. Pedig a szőlőt nagyon kell szeretni, úgy, mint az asszonyt...

Majdhogynem közbekottyantottam: a Hegyalján úgy mondják — a szőlő: szerető. Olyan igényes, kényes és szeszélyes, a kedvébe kell járni, hogy viszont szeressen.

— Mit gondolsz, Sanyi — kérdi váratlanul Imre bácsi, s egy pillanatra megáll. — Mit írna most rólunk a gazdánk?

— A gazdánk? — csodálkozik az ifjabb.

— Hát Batsányi János! Az ő nevét viseljük! — sandít rejtekem felé az öreg.

Ugyancsak megtréfáltak! Vajon mikor vettek észre? Vagy csupán így akarták kiugratni a kései betűvetőt — a szőlőből?

Sanyi szorgosan forgatja a kutyafejet:

— Vajon járhatott-e itt?

— Miért ne? — bölcselkedik Imre bácsi. — Ez a tapolcaiak kedves szőleje. Még az apjának is lehetett néhány tükéje. Hiszen majd minden mesterember szerzett szőlőcskét Szentgyörgyhegyen. Csak a sarúvargának ne jutott volna? Tán éppen ez lehetett az övék...

Ezen eltűnődtünk. Arra gondolok, ha eddig nem tudtam volna, most újra tapasztalhatom: mennyit fordult a világ. Amikor, jó tizennyolc esztendeje, a forradalmár költő „veszélyes pályafutásának" nyomait kutattam, kis vezetőm. Szabó Jóska lakatosinas — grófnak tudta a sarúvarga lázadó fiát. „Mivel utcát neveztek el róla..."

Május óta áll a költő szobra a Malom-tó partján. Nevét viseli szülővárosának gimnáziuma, kollégiuma, bővítésre váró kis múzeuma és termelőszövetkezete. A vargák és jobbágyok ivadékai: a venyige szerelmes védelmezői, a jövendő szőlőskertjének birtokosai, pedig úgy beszélnek róla, mint szellemi „gazdájukról."

Nyilatkozat

A Középdunántúli Napló 1960. december 18-i száma közölte Marton Lászlónak „Lakatos Péter Pál útja" című cikkét. Az írás főképpen Lakatos Péter Pál, József Attilához fűződő barátságával foglalkozik. „Két kommunista költő" című fejezetben a következőket írja:

„Néhány héttel az eset után a Japán kávéházban végtelen szomorúsággal ugyan, de csak ennyit mondott: «Nem vagyok már párttag...» Többször visszatért erre. Mindannyiszor roppant keserűséggel. Úgy emlékszem, Köves Andrást említette, mint közvetlen főnökét, helyesebben összekötőjét, aki tudomására hozta a kizárást."

E beállítás valótlan. Engem József Attilához jó barátság fűzött, azonban vele pártszervezeti kapcsolatom nem volt. Pártból való kizárásáról nem tudtam, és így azt nem is közölhettem vele.

KÖVES ANDRÁS

*

(A szerkesztőség megjegyzése: Tény, hogy József Attilát kizárták a pártból. Talán az sem valótlan, hogy ezt a hírt elvtársi körben valaki közölhette vele. A fenti nyilatkozatból megtudjuk, hogy a közlő nem Köves elvtárs volt, Marton László „Úgy emlékszem" kezdetű mondatával nem is állította ezt határozottan. A kigazítás helyes, köszönjük.)